

İKİ KENT

ADAM ZAGAJEWSKI

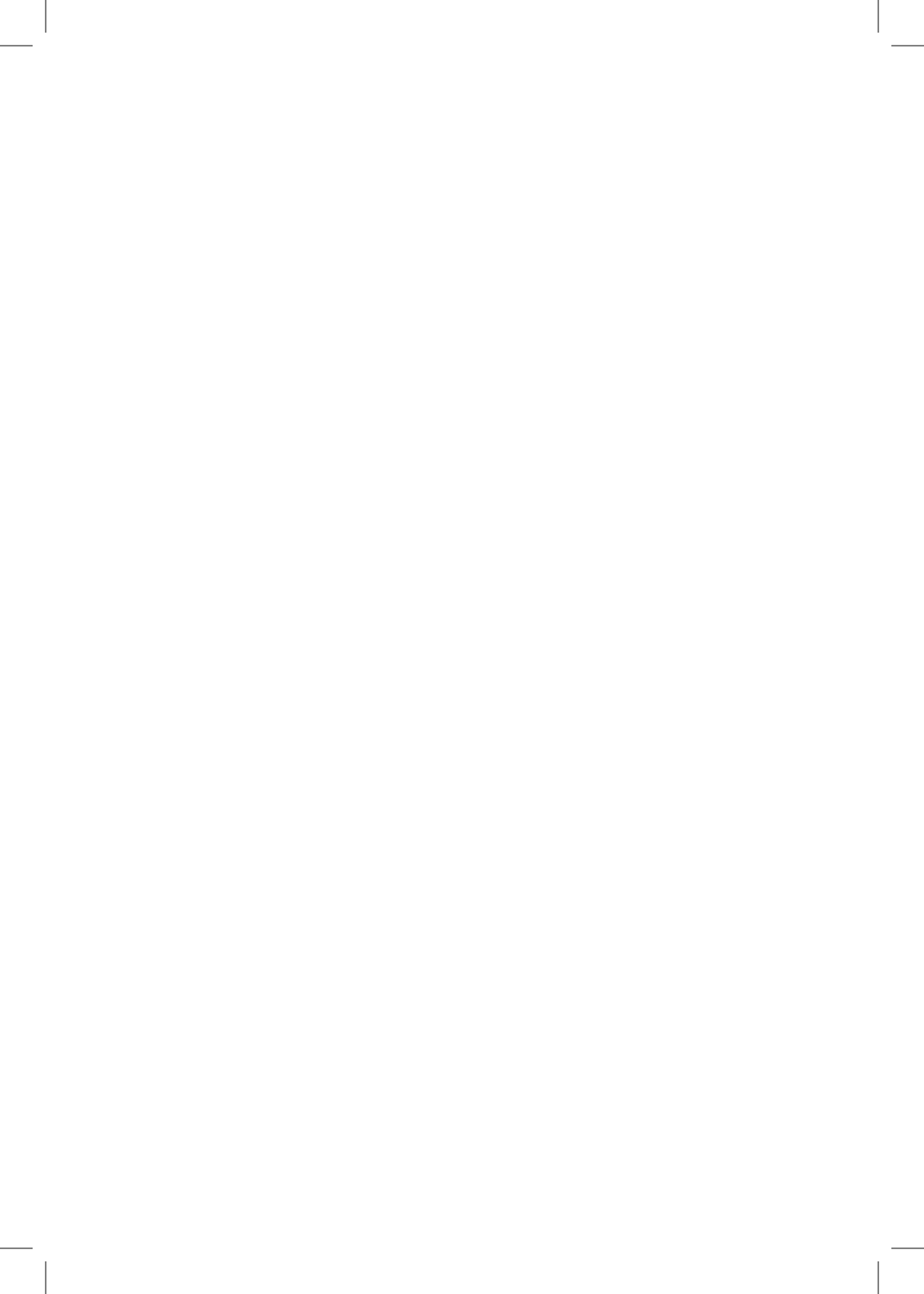
LEHÇE ASLINDAN ÇEVİREN: OSMAN FIRAT BAŞ

livefa
yayınevi

Adam Zagajewski, (1945–2021) Lvov, Polonya’da doğmuştur. Kitaplarından bazıları: *Tremor*; *Canvas*; *Mysticism for Beginners*; *Without End*; *Eternal Enemies*; *Unseen Hand*; *Asymmetry*; *Solidarity, Solitude*; *Two Cities*; *Another Beauty*; *A Defense of Ardor*; and *Slight Exaggeration*—tümü FSG tarafından yayımlanmıştır. Chicago ve Kraków’da yaşamıştır.

Osman Fırat Baş 1969 doğumlu Leh Dili ve Edebiyatı doçent doktoru. Edebiyat bilimci, tercüman. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ni bitirmesinin ardından 1998-2017 yılları arasında Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği’nde tercüman olarak çalışmıştır. 2017 yılından bu yana Poznan’da, Adam Mickiewicz Üniversitesi Klasik Filoloji ve Leh Filolojisi Fakültesi’nin Slav Dilleri Enstitüsü’nde çalışmaktadır. Çeviri çalışmalarıyla 2006 yılında Polonya Dışişleri Bakanlığı’nın Teşekkür Mektubu, 2014’te Polonya Kültürü Vakfı’nın Polonya Edebiyatının Dünyada Tanıtımı Onur Ödülü, 2015’te Polonya Kültür ve Ulusal Miras Bakanlığı’nın “Polonya Kültürü Üstün Hizmet Nişanı” ve 2016’da ise Ryszard Kapuscinski Tercümanları Yeni Bir Dile Çeviri Ödülü ve 2019’da Yazarlar Birliği ZAiKS’in Edebiyat Çevirmeni Ödülü ile onurlandırılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Önsözü: 68'in Çocuğu Adam Zagajewski	9
İki Kent	21
Açılan Arşivler	98
Gizli Polis İçin Talimatname	98
İhanet	109
Z'den A'ya	145
Küçük Bir Ulus Tanrı'ya Mektup Yazıyor	148
Bahar Fırtınası	157
Başkanın Gizli Söylevi	183
Yeni Küçük Larousse	195
İki Kitap	195
Kraków	200
Kütüphanede	206
Anlatılmaz Kinizmi Şiirin	209
Paris'te Bir Özcü	210
Kapıcı	220
Edebiyatın İki Defosu	220
Gizem Üzerine Bir Ders	221
Gayretkeşlik	221
Varoluşçuluk	221
İkiye Ayrıktır Dünya	222
Orta Avrupa	222

Hitler'i Ben Vurdum 224
Tarihin öplüğü 225
Kötülük 227
Drohobıç ve Dünya 227
Cinayet 239
Etken atı 240
Yine de Kardeşlik 240
Esrime ve İroni 241
Baczyński 241
Doğudaki Değişimler 251
Stendhal 255
Üç Tarih 257
Kötü Gün Kitabı 257
Aziz Petrus'un Raporu (P pasaj) 272
Tarihsel İmgelem 273
Başka Bir Dünyadan 276
Bencillik 277
Karl Marx 278
Boşluk 278
Esinli Dermatolog 279
Sıfatların Savunusu 294
Masumiyet ve Tecrübe 296

Çevirmenin Önsözü: 68'in Çocuğu Adam Zagajewski¹

Bir taşra kentinde aydın² bir ailede yetişmiş bir çocuk, 1963 Ekim'inde on sekiz yaşını sürerken bir zamanlar Polonya'nın başkentliğini de yapmış ikinci büyük kenti Kraków'a üniversite okumaya gelir. Jagiellon Üniversitesi'nin Psikoloji Bölümü'ne kaydını yaptırır, yüksek lisans diplomasını ise Felsefe Bölümü'nden alacaktır. Bu kenti aydınların ve sanatçıların toplandığı bir büyük kültür kenti olduğu için, okuyacağı bölümleri de sırf “beşeri bilimler” okumuş olmak için seçmiştir, çünkü gelecekte ne olmak istediğini çoktandır bilmektedir:

*Felsefe okumaya ya da daha doğrusu okurmuş gibi yapmaya başlamadan önce bir baktım ki psikolojideyim. İlk tercihimdi bu ve bölümden ziyade üniversitenin bulunduğu kentle, yani Kraków'la ilişkili bir tercihti. Ne okuyacağımın benim için bir önemi yoktu, yeter ki beşeri bilimlerden bir alan olsun. Ben zaten yazar olmak istiyordum.*³

¹ Okunuşu “Zagayevski”.

² Annesi Ludwika hukuk mezunudur, babası Tadeusz Józef (1912-2010) ise elektrik mühendisi, Polonya'da elektronik mühendisliğinin gelişimine büyük katkı sağlamış bir üniversite hocasıdır. 1945 doğumlu Adam, çiftin ikinci çocuğudur. Ablası Ewa babalarının yolundan giderek bilim insanı olmuş, teknik üniversitede hocalık yapmıştır.

³ Anna Czabanowska-Wróbel, “Życie”, *Monografie w toku*, Red. Paweł Próchniak, [https://stronypoezji.pl/monografie/zycie-1/Monografie w toku. Zagajewski'den alıntılanan bölüm yazarın 1998'de yayımladığı *W cudzym pieknie* \[Başkalarının Güzelliğinde\] adlı deneme kitabının 49. sayfasından.](https://stronypoezji.pl/monografie/zycie-1/Monografie%20w%20toku.Zagajewski%27den%20alintulanan%20bölüm%20yazarın%201998'de%20yayımladığı%20W%20cudzym%20pieknie%20[Başkalarının%20Güzelliğinde])

Fransa'da kısılcımlanan 68 ateşi Polonya'ya eriştiğinde, genç adam üniversitenin son senesindedir. 8 Mart 1968'de Varşova'da başlayan öğrenci protestoları ülkenin birçok kentine dalga dalga yayılarak 23 Mart'a kadar devam eder. Devletin protestocu öğrencilere tepkisi çok sert olur; üzerlerine milis kuvvetleri ve işçiler gönderilen öğrenciler şiddetle dağıtılır, yüzlercesi tutuklanır, binlercesi okullarından atılır, okulla ilişkisi kesilen erkek öğrenciler hemen mecburi askerlik hizmeti için silah altına alınır⁴. Protesto gösterilerine yalnızca sıradan bir nefer olarak katıldığı için Zagajewski, Mart 68'i sırtına yediği birkaç cop darbesi ve bolca soluduğu biber gazıyla⁵ atlatabilmiştir. Ancak bu olaylarda hem o hem de kuşağındaki birçok genç, Polonya'daki iktidarın gerçeğini, onun zorba yüzünü ilk kez apaçık görmüş olurlar ve bu deneyim ilerideki siyasi (ve aynı zamanda edebî) yönelimlerini belirler:

68 Mart'ı benim için büyük bir şoktu: Beni temelde tümüyle apolitik varoluşumun içinden (bir ölçüye kadar) çekip çıkarmış, nasıl bir ülkede yaşadığımı anlamama yardım etmişti, beni düşünmeye iterek sonuçta Yeni Dalga denilen hareketin çalışmalarına katılmama yol açmıştı.⁶

⁴ Mart olayları sırasında ve sonrasındaki devlet terörüne ilişkin bu bölümü – ama yalnızca protestocu öğrencilerin başına gelenleri öne çıkararak – Mariusz Jarosiński'nin şu yazısından alıyorum: “Marzec 68”, <https://dzieje.pl/aktualnosci/marzec-68>, 16.06.2009, güncellenme tarihi: 07.03.2016. Ayrıca onlarca akademisyen de okuldan uzaklaştırılmış, protestoculardan hapis cezaları alanlar olmuş ve tek parti iktidarına sahip komünist Polonya Birleşik İşçi Partisi üyeliğinden binlerce kişi çıkarılmıştır (ki bu son duruma, aşağıda başka bir bağlamda değineceğim).

⁵ Czabanowska-Wróbel, agy. Atıf yapılan kaynak: *W cudzym pieknie* [Başkalarının Güzelliğinde], s. 172.

⁶ Agy. Alıntının kaynağı için bkz. “40 lat później. Ankieta ‘Co zostało z Marca 1968?’”, *Zeszyty Literackie 2008*, Sayı1, s. 115.

Zagajewski, herhalde gerçeğe sadakatinden ve biraz da alçakgönlülüğünden olsa gerek, o dönemde “biraz biber gazı solumuşluğum oldu” diyerek konuyu geçiştiriyor. Ama protestocu öğrencilerin arasında sırf dikilip slogan atmış olması bile devletin artık onu düzen karşıtı bir bozguncu olarak mimlemesine yeter, o yüzden biyografisinin 68 yılı sonrası bir dönemini siyasi polis kayıtlarından okuyabiliyoruz:

Şahıs 1969’da Maden ve Metalürji Akademisi’nin Sosyal Bilimler Enstitüsü Marksist Felsefe Kürsüsü’nde asistan olarak işe başlamıştır. Asistan maaşı gibi bir maddi desteği arkasına aldıktan sonra da Kraków’un genç edebiyatçıları içindeki düzen karşıtı faaliyetlerini iyice açığa çıkarmıştır. Kraków öğrenci çevrelerinde Julian Kornhauser’le⁷ birlikte düzen karşıtı hareketin önderliğini oluşturmuşlardır. Şahıs bu tutumuna ifade kazandırırken, “Öğrenci”⁸ dergisinin sütunlarında Parti⁹ politikasıyla çelişik içerikleri birçok kereler üstü örtük şekilde vermeye gayret etmiş ve sosyopolitik görüşleri çekince uyandırmış edebiyatçıları lanse etmiştir.

1971’de “Öğrenci” dergisinin sütunlarında genç sanatçı, yeni edebiyat ve modern kuşak modeli üzerine bir dizi makale yayımlamıştır. Tartışma yaratıcı çıkarımları genç sanatçı çevresinde birçok gerilime yol açmıştır.

⁷ 1946 doğumlu şair, yazar, akademisyen, Sırp ve Hırvat edebiyatları uzmanı ve çevirmeni. Polonya’nın halihazırdaki cumhurbaşkanının kayınbabası.

⁸ 1969-1981 yılları arasında Kraków’da önce ayda bir kez, sonradan iki haftada bir yayımlanan siyasi içerikli dergi. Zagajewski 1981’e kadar bu derginin yayın kurulunda görev almıştır.

⁹ Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR). Polonya Birleşik İşçi Partisi. 1948’de Polonya İşçi Partisi ve Polonya Sosyalist Partisi’nin birleşmesiyle kurulmuş komünist parti. 1989 yılına kadar tek parti olarak Polonya’yı yönetmiş, sistem değişikliğinin ardından 1990’da kapanmıştır.

1974'te Edebi Yayıncılık¹⁰ aracılığıyla J. Kornhauser'le birlikte *Świat nie przedstawiony* [Anlatılmamış Dünya]¹¹ adlı bir kitap yayımlamışlardır. Söz konusu bu kitapta günümüzün Polonya edebiyatını değerlendirmeye çalışmışlardır. Yazarlarının ortaya koyduğu program tek yanlı, genelde de tartışmalıdır. Kitap özellikle onu edebiyat programları olarak kabul etmiş genç düzen karşıtları arasında kabul görmüştür.¹²

Zagajewski ve Kornhauser'in eleştiri yazılarını ve edebiyat üzerine denemelerini topladıkları *Świat nie przedstawiony*, önceki kuşak edebiyatçıları gerçeği olduğu gibi anlatmaktan kaçınmakla ve konformist olmakla suçluyor, bugün "Yeni Dalgâ" (ya da bazen yalnızca "68 kuşağı") denilen genç şairler grubunun edebî yaklaşımını net bir programa dönüştürüyordu. Siyasetin ve propagandanın yalanından usanmış bu gençler için, "lafı dolandırmadan gerçeği olduğu gibi söylemek" temel bir slogandı. Dolayısıyla dilin kendisi, daha doğrusu onun gerçeğe ifade kazandırmadaki güvenilirliği ve yeterliliği de ister istemez sorgulama konusu olmuştu. Zagajewski'nin 1972'de yayımladığı *Komunikat* [Bildiri] başlıklı ilk şiir kitabında da bu konuya adanmış şiirler vardır¹³. Örneğin, şairin Kornhauser'e ithaf ettiği "Birinci Çoğul Şahista"¹⁴ şiirinde dille anlatılabilenlerden daha çok "susulanlar"ın önemli olduğu ima edilir (ve böylece Zagajewski hem kendisini hem

¹⁰ Wydawnictwo Literackie. 1953'te Kraków'da kurulmuş bir yayınevidir ve bugün de Polonya'nın en büyük yayınevlerinden biridir.

¹¹ Kurguda zamana ve mekâna yerleştirilmemiş olan, gösterilmemiş olan dünya.

¹² Czabanowska-Wróbel, agy. Zagajewski hakkındaki bu gizli içeriğin açıklandığı kaynak için bkz. H. Głębocki, "Świat nie przedstawiony". SB wobec środowiska 'Nowej Fali' (teczka Adama Zagajewskiego)", *Arcana* 2004, Sayı 58/59, s. 35.

¹³ Tomasz Wroczyński, *Literatura polska po 1939 roku*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Varşova 1993, s. 248 ve 255.

¹⁴ "W pierwszej osobie liczby mnogiej". Adam Zagajewski'nin *Bildiri* adlı şiir derlemesinden, Kraków 2010.

kuşağının “susuşun mutlak kulağı” bahşedilmiş diğer şairlerini “susulanlar”ı da anlatabilecek yepyeni bir dil kurmaya çağırır):

*Kullanılmış sözcükler taşıyoruz, yücelikmiş, umutsuzlukmuş,
başkalarının ağızlarınca yenilip yutulmuş,
başkalarının ürküntüsünün çukurlarında geziniyoruz,
eskiliği keşfediyoruz bir ansiklopedide
akşamları savaş çıkmış gibi yapıyoruz,
Baçinski'yle¹⁵ konuşuyor,
topluyoruz bavulumuzu bir telaş,
eskinin şairlerini anımsıyor,
gidiyoruz gara, telin ediyoruz faşizmi
sonra sanki bir zafer kazanmışız gibi,
birinci mevki kompartımanda,
dile vuruyoruz birinci çoğul şahusta,
görünmeyeni gören zekâmızı,
sanki bizler değiliz bahşedilmişler
susuşun mutlak kulağı.¹⁶*

¹⁵ Krzysztof Kamil Baczyński [Baçinski] (1921–1944): Londra sürgün hükümetinin emriyle Alman işgalcilere karşı girişilen Varşova Ayaklanması'ndaki (1 Ağustos-3 Ekim 1944) öngörüsüzlüğü ve gencecik insanların anlamsız yere ölme gönderilmelerini eleştiren Miłosz, Baczyński hakkında şunları yazar: “Yirmi küsur yaşındaki Krzysztof, zayıf, astım hastası, fiziksel olarak Marcel Proust'dan daha sağlıklı değil; bir karakolda pencereden SS tanklarını tararken öldürüldü. Polonya şiirinin en büyük umudu işte böyle yok oldu. Eşi Barbara, yaralı olarak götürüldüğü hastanede kocasının bir şiirinin elyazmalarını avucunda sıkı sıkıya tutarken öldü.” Czesław Miłosz, *Tutsak Edilmiş Akıl*, Çev. O. Fırat Baş, Monokl Yayınları, İstanbul 2015, s. 101. İlerleyen sayfalarda Zagajewski'nin Baczyński'ye ithaf ettiği bir yazısını da okuyacağız.

¹⁶ Bu şiirin ilk çevirisi 2007'de Elips Kitap'tan çıkan *Po[l]emat. Polonya Edebiyatı Şiir Seçkisi* adlı çalışmamda yayımlanmıştı. Buraya alırken bir daha gözden geçirmek üzerinde önemli değişiklikler yaptım, daha “serbest” bir çevirisini hazırladım.

Polonya –ve aslında Sovyetler dışında kalan bütün Doğu Bloğu– komünizmin Sovyetler’deki gibi tüm kurumlarıyla uygulandığı devlet örgütlenmeleri değildi. Bunları nihai hedef olan komünist topluma ulaşma yolunda sosyalist aşamadaki devletler olarak kavramak daha doğru gibi gözüküyor. Ancak onları nasıl tanımlarsak tanımlayalım anlam değişmeyecek: Polonya’da tarih, Marx’ın¹⁷ doğru gördüğü bir yönde ilerliyordu. Öyleyse –ve başka ülkelerdeki akranlarının, özellikle de bizim 68’imizin siyasi yönelimiyle zıtlığı açısından– Zgajewski ve kuşağının diğer isyancıları, tarihin doğru yönde ilerleyen çarkını geri çevirmeye çalışan karşıdevrimciler miydi? İsyanın ilk kıvılcımlandığı anda öyle olmadıklarını söylemeliyiz; çünkü tarihin en ileri aşamasını temsil ettiğini söyleyen bir partinin kendisi eğer tutup da gericiliğin batağına, Hitler’inkini aratmayan bir ırkçılığa batarsa, karşısına dikilenler o an için karşıdevrimci sayılamaz. Polonya’da 68 Mart’ında gençler sokaklara kapitalizme geri dönüş, kamuya ait fabrikaların yurtdışından gelecek birkaç para babasına satılması vb. taleplerle çıkmamışlardı. Her şeyden önce Parti’nin kendi içindeki bir fraksiyonu tasfiye etmek için başlattığı Yahudi karşıtı kampanyayı (Yahudi kökenli yurttaşların Parti’den ve devletten temizlenmesini) protesto ediyorlardı. Onlar yenilince, 1968-1969 yılları içinde doğma büyüme Polonyalı olan yaklaşık on beş bin Yahudi ya da kökenlerinde Yahudilik bulunan yurttaş, ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Gidenlerin arasında protestocuların öğrenci arkadaşları, üniversiteden hocaları, tanınmış sinemacılar, gazeteciler, yazarlar ve aktörler vardı.¹⁸ Ve 1989’da rejim değişikliği yapıp liberal demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine geçildiğinde de (yani kapitalizme dönüldüğünde, kamu malı özelleştirilmeye başlandığında

¹⁷ Bilimsel sosyalizmin kurucusu Alman düşünür Karl Marx (1818-1883).

¹⁸ Jarosiński, agy.

da) belki 68 kuşağının tamamı için değil ama en azından Zagajewski için şunu söyleyebiliriz ki, o yeni düzenin de adamı olmamış, 68'den ona miras kalan “yalnızca gerçeğin peşinde olmak” ülküsüne sonuna kadar sadık kalmaya çalışmıştı. 68'in üzerinden yıllar geçtikten sonra (öldüğü ay) yayımlanan bir (ve olasıdır ki son) röportajında, yılların dünyaya bakışında değiştirdiklerini ve değiştiremediklerini şu şekilde özetliyor:

*Yeni Dalga dönemi artık bir geçmiş olsa da geride dostluklar, örneğin gerçeğin aranması gibi o dönemki birçok talebimizin güncelliği kaldı. Ancak siyasetin içine dalıp gitmek bana artık yabancı bir şey. Siyasi sistem değişti, şimdi siyasetle gazeteciler ve siyasetçiler ilgileniyor.*¹⁹

1975 yılının Aralık ayında anayasa değişikliği tasarısına karşı “59'lar Dilekçesi”ne²⁰ imza atan aydınlardan biri olan Zagajewski'ye yayın yasağı getirilir. Bundan sonra illegal olarak basılıp dağıtılacak, dolayısıyla devletin sansür aygıtının da kontrolü dışında kalan siyaset ve edebiyat dergilerinin örgütlenmesinde çalışacak, yazılarını ve şiirlerini muhalefetin bu tür dergilerinde yayımlayacaktır. 1979'da aldığı bir edebiyat bursuyla Batı Almanya'ya gider, orada kalışı sırasında üç aylığına ABD'ye de geçecektir. 1981'de yurda dönüşünü Polonya'nın bütün fabrikalarına yayılan grev dalgası, ardında da Parti'nin işçi direnişini kırmak için ilan ettiği sıkıyönetim izler.²¹ Zaga-

¹⁹ Teresa Kaczorowska'nın yazarla yaptığı söyleşi. “Adam Zagajewski – poeta poszukiwający”, *Forum Dziennikarzy* 02 (141), 2021, s. 51.

²⁰ Özellikle devlet niteliğini kalıcı şekilde sosyalizm, Birleşik İşçi Partisi'ni de tek önder parti, Sovyetler Birliği'ni ise ebedî müttefik olarak belirleyen maddeler tepki doğurmuştu. Dilekçe ilk ulaşılan imza sayısı olan 59 sayısı ile anılıyor ama toplamda 101 aydın tarafından imzalanmış.

²¹ Janusz R. Kowalczyk, “Adam Zagajewski. 21.06.1945–21.03.2021”, <https://culture.pl/pl/tworca/adam-zagajewski>.

jewski, 1982'de kendisini gönüllü bir sürgüne gönderir. Ve bunu 68'den beri iyice alıştığı baskılar onu yıldırıldığı için değil ama daha çok sanatın siyasete bu denli angaje olmasından artık rahatsızlık duymaya başladığı²² ve olan bitene biraz uzaktan bakmak istediği için yapar:

(...) yazarların belki birkaç yıl için değil ama en azından birkaç ay için yurtdışına çıkmaları gerektiğini düşünüyorum. Günlük yaşantımızda her birimiz konformizmin içinde yaşıyor, başka insanların düşüncelerini paylaşıyoruz, o yüzden başka bir dünyada bulunmak, başka insanları görmek, farklı önermeleri dinlemek çok ama çok önemli. (...) Memleket harika ama aynı zamanda da korkunç bir şey, çünkü bizi eziyor, farklı şeyler yaptırıyor. O yüzden yurtdışına gitmek Sokratça²³ bir eylemdir: Kendi çevremize mesafe kazanırız.²⁴

Paris'e yerleşen Zagajewski, on sekiz yıl boyunca her yıl bir sömestr, Amerika'ya Houston Üniversitesi'nde yaratıcı yazarlık dersleri vermeye gider.²⁵ Bu yıllar içinde Polonya'daki edebiyat dergileriyle çalışmayı, şiir ve deneme kitapları, romanlar yayımlamayı, çeviriler

²² Agata Szwedowicz, "Adam Zagajewski – buntownik, który został klaszykiem", <https://dzieje.pl/kultura-i-sztuka/adam-zagajewski-buntownik-ktory-zostal-klaszykiem>, 22.03.2021. Szwedowicz, 2022'de Zagajewski'nin 80'lerdeki edebiyat anlayışı üzerine bir inceleme yayımlamış Jarosław Klejnocki'nin şu cümlesine atıf yapıyor: "Dava edebiyatının kral olduğu bir dönemde Zagajewski, inadına, sanatın özelleştirilmesi, toplumsal alanın sanatsal dışavurum alanından ayrılması gerektiğini, çünkü bunları yöneten yasaların farklı olduğunu yüksek sesle söylüyordu."

²³ Antik Yunan filozofu Sokrates (MÖ 469-MÖ 399). Zagajewski bu nitelemeyle Sokrates'in toplumdaki hâkim görüşlerin peşine takılıp gitmeme seçimini kasdediyor olsa gerek.

²⁴ Kaczorowska, agy., s. 51.

²⁵ Agy.

yapmayı sürdürür. Onlarca edebiyat ödülü kazanır, Nobel'e de aday gösterileceği konuşulur. 1972'den 2019'a yayımlanmış yirmi şiir kitabı, üç romanı, on deneme kitabı bulunmaktadır.²⁶

Denemelerinde, 1991'de yayımlanan *İki Kent*'de de otobiyografik-biyografik metinler ağırlıktadır. Zagajewski bir tür olarak biyografye çok büyük ilgi duymuş, çok çeşitli dönemlerden sanatçıların ve filozofların otobiyografik metinlerini, günlüklerini, yazışmalarını yıllarca büyük bir dikkatle okumuş, sonuçta edebiyatın eskilerde kalmış bir geleneğine geri dönmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu, "tarihin egemen bir insanın bakış açısıyla yazılmasına" geri dönüştür.²⁷ Bugün için arkaiktir, demek ki ölü yazarların geleneğidir:

(...) "Ustalarım sizlersiniz, ey ölüler..."

(...) *bir müzeye ya da konsere gittiğimizde bize genelde –bazen yüzlerce yıldır hayatta olmayan büyük besteciler ya da büyük ressamlar– konuşur. Bu ölümler yaşamımıza katılırlar ve bu dediğim şey ölümlerin kutsanması da değil, tam tersine, onlar bize hayat verir. Çoğu kez birinin Bach'ı²⁸ dinlediği ve Bach'ın ona güç verdiği olur. İnanılmaz bir şey! Birkaç yüzyıldan beri ölü olan bir adam bugün birine güç verebiliyor, değil mi?*²⁹

2002'de Polonya'ya döner ve bir zamanlar üniversite okumak için

²⁶ Kowalczyk, agy.

²⁷ Czabanowska-Wróbel, agy. Yoruma temel oluşturan Zagajewski metni: *W cudzym pieknie* [Başkalarının Güzelliğinde], s. 23.

²⁸ Johann Sebastian Bach (1685–1750): Alman barok müzik bestecisi ve orgcudur.

²⁹ Svetlana Gutkina'nın Zagajewski'yle yaptığı söyleşi. "Adam Zagajewski: Interesuje mnie wiersz, którego jeszcze nie napisałem", <https://culture.pl/pl/artykul/adam-zagajewski-interesuje-mnie-wiersz-ktorego-jeszcze-nie-napisałem-wywiad>, 14.06.2020.

seçtiği kente, Kraków'a taşınır. Ama bir yere bağlanıp kalmayı hiç başaramadığından, bir ayağı hep ABD'de olacak, her yıl birkaç ayını orada üniversitede dersler vererek geçirecektir ta ki ölesiyeye dek... 21 Mart 2021'nin akşam saatlerinde Kraków'da "Bir Büyük Şair Ayrılrı Aramızdan"³⁰. Yok ama... hiç önemi yok... Yani, bir şair aramızdan ayrıldı diye değişen hiçbir şey olmaz kentin gündelik yaşamında. Uęultusu dinmez kentin, koşturması bitmez, metro seferlerini kesmez, tramvayların demir tekerleri takırdamayı hiç bırakmaz. Hatta kuşlar bile, karaağaçların tepelerindeki o minik serçeler ve sıgırcıklar bile, "Bir şair ölmüş, gelin bugün şakımayalım," demez... Hayat devam eder. Ama... bir gün...

*Uzun bir süreliğine ya da ebediyen vedalaşırken
sevdiğimiz biriyle,
birdenbire hissedeceęiz
söyleyecek sözcük bulamadığımızı,
şimdi bizim konuşmamız gerektiğini,
bizim yerimize bunu artık kimsenin yapmayacağını,
çünkü ayrıldı aramızdan büyük bir şair.*

*

Çeviriye ilişkin kısa not: Bu çevirimde –önceki yıllardaki çevirilerimin aksine– dipnotlardan yana cimrilik yapmıyorum. Dipnotlarını okuyup okumamak okuyucuya kalmış bir şey ama metinde işitmediği bir kavramla, tanımadığı bir yazarın adıyla vs. karşılaştığında

³⁰ "Odchodzi wielki poeta". 2009'da yayımlanan *Niewidzialna ręka* [Görünmez El] kitabından, s. 48. Zagajewski bu şiiri üstadı olarak gördüğü Czesław Miłosz'un ölümü üzerine yazmıştır. 1980'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan şair ve yazar Miłosz (1911-2004), Polonya 20. yüzyıl edebiyatının en önemli şairlerinden biri sayılmaktadır.

elimden geldiğince onun yanında olabilmek istiyorum ki, metinden kopmasın, ona yabancı gelen şeyler hakkında hemen aşağıda kısa bir bilgi bulversin. Çok genel bilgiler için kaynağım Vikipedi olacak.

Zagajewski'nin ana metninde başka yazarlardan yaptığı alıntılarda başka çevirmenlerin kaleminden çıkmış metinlerden özellikle yararlandım ki, okuyucu tek bir kişinin üslubuna boğulup kalmamasın, metinde başka tınılar da işitebilsin. Her zaman olduğu gibi, başka bir çevirmenden tek bir sözcük dahi almış olsam, o sözcüğü çevirenin adını mutlaka verdim. Bu tutumum yalnızca ahlaklı olmanın gereği değil, aynı zamanda bu zorlu uğraşa hayatlarını adanmış insanlara karşı bir saygı duruşudur. İki çevirmene, Jules Barbey D'aurevilly'nin *Züppelik* adlı kitabının çevirmeni Çağatay Ünaltay ile Klaus Mann'ın *Mephisto, Bir Kariyer Romanı*'nın çevirmeni Mahmud Sami Türk'e yardımları için özellikle teşekkür etmek isterim. Yurtdışındayım, onların çevirilerini bulamadım ve yardımlarını istedim. Gerekli bölümleri bana ulaştırdılar, sağ olsunlar.

Ölülerime...

O. Fırat Baş

Poznań, 26 Mayıs 2023